

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Een som van misverstanden: het kabinet-Den Uyl en de immigratie van Surinamers

van Amersfoort, J.M.M.

Publication date

2010

Document Version

Final published version

Published in

Justitiële Verkenningen

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Amersfoort, J. M. M. (2010). Een som van misverstanden: het kabinet-Den Uyl en de immigratie van Surinamers. *Justitiële Verkenningen*, 38(2), 109-121.

http://www.bjutijdschriften.nl/tijdschrift/justitieleverkenningen/2010/2/JV_0167-5850_2010_036_002_008.pdf

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Een som van misverstanden

Het kabinet-Den Uyl en de immigratie van Surinamers

*J.M.M. van Amersfoort**

‘Nederland heeft ons in de steek gelaten. Ze hadden ons gewoon een provincie moeten maken, net zoals de Fransen gedaan hebben met Cayenne.’

(Een conversatie bij het standbeeld van oud-premier Henck Arron in Paramaribo, februari 2009)

In 1973 treedt het kabinet-Den Uyl aan. Hoewel van dit kabinet ook ministers van de ARP en KVP deel uitmaken, wordt de kern ervan toch gevormd door de ‘progressievere partijen’ (PvdA, D66 en PPR). In het verkiezingsprogramma van deze partijen, Keerpunt ’72, staat dat Suriname en de Nederlandse Antillen voor 1976 onafhankelijk moeten worden. Nederland wil duidelijk af van het koninkrijksverband zoals dat in 1954 in het Statuut was vastgelegd. Daarvoor waren verschillende redenen. Maar de belangrijkste reden waarom Nederland van het koninkrijksverband af wilde – en wel zo snel mogelijk – was de migratie van Surinamers naar Nederland. In 1966 woonden er 13.000 Surinamers in Nederland. Maar hun aantal nam in de volgende jaren toe en was in 1972 gegroeid tot 51.000. Deze immigratie werd door premier Den Uyl als een regelrechte bedreiging van de Nederlandse samenleving gezien (Jansen van Galen, 2001, p. 73-74). Het kabinet zette dan ook alles op alles om de immigratie van Surinamers een halt toe te roepen. De resultaten van dit beleid waren echter averechts. De immigratie nam ongekennde vormen aan en in 1975 waren er 110.000 Surinamers in Nederland, in 1980 145.000.¹

* Prof. dr. Hans van Amersfoort is emeritus hoogleraar in de Bevolkingsgeografie aan de Universiteit van Amsterdam.

1 Deze getallen berusten op schattingen. De definitie van Surinamer is in de verschillende bronnen niet eenduidig, maar het is niet nodig voor de inhoud van deze bijdrage op deze specialistische details in te gaan (Van Amersfoort, 1987, p. 477-478).

In deze bijdrage wil ik nagaan op welke veronderstellingen het beleid van het kabinet was gebaseerd en waarom dit beleid zo volkomen faalde in zijn opzet. Aan het einde van deze analyse doet zich dan als vanzelf de vraag voor of deze geschiedenis ons nog iets kan leren voor het huidige beleid met betrekking tot immigratie en immigranten.

De immigratie tot 1973

Bij de migratie van Surinamers naar Nederland hebben twee factoren een beslissende rol gespeeld: de koloniale verhoudingen en de schaal van de Surinaamse samenleving.² Deze factoren zijn in verschillende perioden bepalend geweest voor de omvang en de sociale samenstelling van de immigrantenpopulatie. Koloniale verhoudingen leiden altijd tot personenverkeer tussen de kolonie en het moederland en al heel vroeg vinden we dan ook Surinamers in Nederland. Maar dit betrof uiteraard nog maar kleine aantallen. Toch zijn zij niet zonder belang voor het verdere verloop van de migratie, want zij illustreren het belang van de twee genoemde factoren. In de koloniale samenleving was de cultuur van het moederland toonaangevend, zo was het onderwijs op Nederlandse leest geschoeid. In deze context oriënteerde juist het meer ontwikkelde deel van de bevolking zich op Nederland. Dit werd nog versterkt doordat de Surinaamse samenleving altijd heel klein is geweest. De arbeidsmarkt was weinig gedifferentieerd en bood zelfs jonge mensen uit de middenklasse weinig perspectief. Onder deze omstandigheden lieten al in de negentiende eeuw de creoolse en joodse middenklasse hun kinderen voor scholing en vorming naar Nederland gaan. Veel van deze jongelui keerden niet (blijvend) naar Suriname terug, het was hun te klein en te provinciaals geworden (Van Lier, 1972 p. 72-82 en 186-195).

In 1954 komt het Statuut tot stand waarbij Suriname en de Nederlandse Antillen een hoge mate van autonomie krijgen en de inwoners Nederlandse staatsburgers worden. Nederland heeft zich

2 Het is voor Nederlanders dikwijls moeilijk zich een juist beeld te vormen van de beperkte omvang van de Surinaamse samenleving. Het land had in 1971 385.000 inwoners, van wie de helft onder de 15 jaar.

dan hersteld van de Tweede Wereldoorlog en de arbeidsmarkt biedt ruime mogelijkheden. Onder deze omstandigheden herstelt het oude migratiepatroon zich, vooral de creoolse middenklasse is qua cultuur en ambitie nog altijd sterk op Nederland gericht. Maar het patroon verbreedt zich ook, de overtocht is relatief goedkoop geworden, de mensen hebben een ruimere horizon gekregen, en zo raakt de gehele creoolse stadsbevolking bij de migratie naar Nederland betrokken.

Ook de Hindoestaanse bevolking gaat dit migratiepatroon overnemen. De Hindoestanen vormen niet langer een homogene groep van landarbeiders en kleine boeren. Een voorhoede van intellectuelen en ondernemers is het platteland inmiddels ontvlucht. In 1957 woont al een kwart van de Hindoestanen in Paramaribo. En eenmaal in Paramaribo richt men zijn blik ook op de wijdere wereld (Van Amersfoort, 1968, p. 18-22). Zo raken ook de Hindoestanen bij de migratie naar Nederland betrokken. In 1970 vormen zij ongeveer 10% van de Surinamers in Nederland (Van Amersfoort, 1970). Samenvattend kunnen we stellen dat de Surinaamse migratie naar Nederland haar oorsprong vond in de oriëntatie op het moederland van de creoolse middenklasse. Na 1954 verbreedde de migratie zich over alle lagen van de creoolse bevolking en raakte ook het Hindoestaanse bevolkingsdeel bij het migratieproces betrokken. De heterogeniteit van de Surinaamse bevolking in Nederland nam daardoor toe en daarmee ook het aantal mensen dat om een of andere reden in moeilijkheden kwam en hulp moest inroepen van bijvoorbeeld de Gemeentelijke Sociale Dienst.³ Maar een werkelijk sociaal probleem vormden de Surinaamse immigranten tot het aantreden van het kabinet-Den Uyl niet (Bovenkerk, 1983; Van Amersfoort, 1987).

Het immigratiespook

Nederland beschouwde zich na de Tweede Wereldoorlog absoluut niet als een immigratieland. Het denken over bevolkingsvraagstukken werd beheerst door de malthusiaanse vrees voor overbevolking. Men meende dat er een vaste relatie bestond tussen bevolkings-

3 In Amsterdam waren er voor het jaar 1966 bij de Gemeentelijke Sociale Dienst 169 dossiers m.b.t. Surinamers die meer dan een incidenteel contact hadden gehad.

omvang en welvaart; een groeiende bevolking zou leiden tot een tekort aan 'levensruimte'. Deze gedachte doet nu onwerkelijk aan, maar zij was algemeen aanvaard. Malthusiaanse overwegingen speelden dan ook een belangrijke rol in de bevolkingspolitiek. Nu had Nederland een betrekkelijk hoog geboortecijfer, wat leidde tot een groeiende bevolking. Dit werd als zó bedreigend ervaren, dat Nederland overging tot een kostbare emigratiepolitiek. Het verschijnsel immigratie paste totaal niet in deze optiek en het werd dan ook in het rapport van de Staatscommissie Bevolkingsvraagstuk volkomen genegeerd (1977; Van Amersfoort, 1999).

Het was ook vreemd dat een land dat emigratie subsidieerde, tegelijk een immigratieland was. Aan deze werkelijkheid werd dan ook door de politiek en de publieke opinie hardnekkig voorbijgezien. Nederland sloot wervingsakkoorden met mediterrane landen, maar deze arbeiders waren geen immigranten, verzekerde de regering de Tweede Kamer. In de nota *Buitenlandse Arbeiders* van 1970 staat tot twee keer toe vermeld dat Nederland geen immigratieland is. Zelfs toen de gezinshereniging onder de gastarbeiders al op gang gekomen was, bleef Nederland volhouden dat van immigratie geen sprake was. Met het oog op hun terugkeer dienden de kinderen onderwijs te krijgen in eigen taal en cultuur. Pas in 1983 neemt de regering in de *Minderhedennota* voorzichtig afstand van deze beleidslijn.

Ook al werd immigratie dan als een hoogst ongewenst verschijnsel gezien, het wás er wel (Van Amersfoort en Surie, 1987). Immigratie waarde als een soort spook door de samenleving en van dit spook waren de Surinamers de belichaming. Want hoewel de Surinamers in Nederland een sociaal heterogene populatie vormden, was het beeld dat het Nederlandse publiek had van deze landgenoten geheel anders. De Surinamer werd alom gezien als een ongeschoolde neger, die het in de samenleving niet kon redden en zich bij voorkeur bezighield met drugshandel en prostitutie.

Om deze selectieve beeldvorming te begrijpen moet men zich realiseren dat het aantal Surinamers wel was toegenomen, maar ten opzichte van de bevolking als geheel nog maar klein was. Buiten de grote steden was nauwelijks een Surinamer te vinden. De beeldvorming vond dan ook grotendeels plaats in het luchtledige. Regelmatig werden Surinamers die niet in het beeld pasten, dan ook niet als Surinamer herkend, maar als Indische Nederlander gezien. Juist omdat de beeldvorming min of meer losstond van de directe

ervaring, kon die goed functioneren in de algemene angst voor immigratie.

Zo was al voor het kabinet-Den Uyl aantrad de Surinaamse immigratie tot een urgent probleem gemaakt. Het hoofdinstrument om immigratie te voorkomen of althans te reguleren was de Vreemdelingenwet. Maar dit instrument was op Nederlandse staatsburgers uiteraard niet van toepassing. De druk van Nederland op de koninkrijkspartners om op een of andere wijze toch tot een migratieregeling te komen, leidde in 1972 tot de instelling van de Adviescommissie inzake Migratie van Suriname en de Antillen. De Nederlandse kranten berichtten daarover op een toon die de stemming in het land goed weergeeft. Zo luidt een van de koppen in *de Volkskrant* (11 april 1972): 'Trek vanuit de West naar Nederland wordt ingedamd'. Minister Engels verklaart tegenover de vaste Kamercommissie van CRM dat het instellen van een visumplicht voor rijksgenoten de hoogste prioriteit heeft. De gevolmachtigd minister van Suriname protesteert in het kabinet en minister Engels moet zijn woorden terugnemen in afwachting van het rapport van de commissie. De verwachtingen in Nederland waren hooggespannen, maar in het eindrapport van de commissie staat dat het niet mogelijk is Nederlandse staatsburgers de toegang tot Nederland te ontzeggen (teleurgestelde perscommentaren van *de Volkskrant* en *NRC*, 31 oktober 1972).

De Nederlandse regering wil het er echter niet bij laten zitten. Minister Van Agt van Justitie zegt in een interview met *Het Parool* (20 december 1972) dat desnoods de Grondwet gewijzigd moet worden om Surinamers de toegang tot Nederland te kunnen verbieden. Maar de minister laat op deze woorden geen daden volgen. Concrete stappen, nodig voor de ingewikkelde wijzigingsprocedure, blijven uit. Het ging Van Agt kennelijk meer om het slaken van een populaire kreet dan om de oplossing van een bestuurlijk probleem.

Het knellende rijksverband

Met het tot stand komen van het Statuut van het Koninkrijk nam Nederland afscheid van het koloniale verleden. Dat was althans de bedoeling. De drie delen van het Koninkrijk zouden als gelijken optrekken. Het bleek al spoedig dat dit wat al te naïef gedacht was. Partners van zo ongelijke grootte kunnen rechten en verplichtingen

onmogelijk gelijk verdelen. Al snel treden er dan ook meer en minder ernstige spanningen op. De Nederlandse politici realiseerden zich al spoedig dat het Statuut 'open eindige' verplichtingen oplegde waarvan de consequenties niet te voorzien waren. Nu tilden niet alle politieke partijen even zwaar aan alle verplichtingen. Suriname was in hoge mate afhankelijk van budgettaire hulp uit Nederland en aan de rechterkant van het politieke spectrum vond men deze 'open eindige relatie' onaanvaardbaar. Maar de PvdA was bereid ver te gaan om Suriname economisch te ontwikkelen en steunde daarom ook het ruimhartig gedoteerde Tien Jaren Plan. Rond dit plan ontstonden echter weer andere irritaties. De Nederlandse bijdrage werd namelijk niet alleen gebruikt om de Surinaamse economie een hechtere basis te geven. Een groot deel van het geld werd besteed aan het creëren van pseudo-overheidsbaantjes, die de populistische premier Pengel uitdeelde aan zijn achterban. Deze ergernissen creëerden in Nederland een breed gedragen verlangen het Statuut te beëindigen, maar een concrete aanleiding om tot een beslissing te komen ontbrak vooralsnog.

Het verlangen de grens zo snel mogelijk te sluiten voor Surinaamse immigranten was dus niet het enige motief waarom Nederland van het Statuut af wilde, maar het was wel het meest concrete pijnpunt in de relatie. Bovendien was de zorg over de verplichtingen die het Statuut de koninkrijksregering oplegde, toegenomen na de onlusten in Willemstad in mei 1969. Nederland had zich toen genoodzaakt gezien mariniers in te zetten om de orde te herstellen (Jansen van Galen, 2001, p. 51-53). Daarbij kwam nog dat Nederland vreesde via Suriname betrokken te raken bij internationale conflicten. Deze motieven waren echter niet zo dringend als de wens de migratie een halt toe te roepen. Volgens Buddingh', die inzage heeft gehad in de notulen ter zake, was de immigratie in de beslissende fase van de onderhandelingen nog het enige motief dat in het kabinetsberaad een rol speelde (Buddingh', 1995, p. 295-299).

De vraag rijst natuurlijk waarom Nederland, als het zo veel bezwaren had tegen het koninkrijksverband, het Statuut uit 1954 niet gewoon opzegde en zelf uit het zo knellende koninkrijksverband trad. Onder andere het PvdA-Kamerlid Franssen heeft dit voorgesteld. Maar voor het kabinet-Den Uyl was deze stap ideologisch onmogelijk. De PvdA en links Nederland meer in het algemeen werden beheerst door de retoriek van het internationale antikolonialisme. Surinaamse studenten en jonge intellectuelen waren

uiteraard ook aangeraakt door deze mode en ontwikkelden zich in Amsterdam tot vurige nationalistten. De Nederlandse pers liet hen gaarne aan het woord en stelde hen voor als woordvoerders van de Surinaamse gemeenschap in Nederland en een belangrijke politieke stroming in Suriname. Zij stelden het koninkrijksverband aan de kaak als een neokoloniale constructie gericht op uitbuiting en repressie. Links Nederland vond het prachtig en de nationalistten konden in bladen als *De Groene Amsterdammer* (7 februari 1973) en de *Haagse Post* (7 juli 1973) artikelen lezen waarin hun retorische kreet 'wingewest' voor Suriname gebezigd werd. Het was een absurde terminologie voor het zwaar gesubsidieerde Suriname. Minister Pronk, die toch wel iets van economie wist, zal er het zijne wel van gedacht hebben en de wilde retoriek niet serieus hebben genomen.

In werkelijkheid namen ook de meeste Surinamers buiten de kring van studenten en jongeren deze nationalistten niet erg serieus.⁴ Van hen werd na hun afstuderen veelal niets meer vernomen. De bekendste nationalist, Eddy Bruma, ging inderdaad naar Suriname terug en richtte daar de Partij Nationalistische Republiek (PNR) op. Maar deze partij had behalve de eis tot onafhankelijkheid geen programma en bleef een randverschijnsel in de Surinaamse politiek. Binnen de PvdA werd het Surinaamse nationalisme niet als een randverschijnsel gezien, maar ervaren als onderdeel van het internationale antikolonialisme, waarvoor men grote sympathie had. Een eenzijdige opzegging van het Statuut door Nederland zou binnen deze gedachtegang als een daad van paternalistische bevoogding worden opgevat. Suriname moest het heft in eigen hand nemen en zich zo uit het koloniale web bevrijden. Zo veroordeelde de PvdA zichzelf tot besluiteloosheid. Men wilde absoluut de onafhankelijkheid van Suriname, maar men had zichzelf ideologisch afhankelijk gemaakt van een Surinaams initiatief om die te realiseren. Deze merkwaardige houding vol interne contradicties is door Jansen van

4 Een anekdote mag wellicht verduidelijken hoe in wat bredere Surinaamse kring tegen deze nationalistische woordvoerders werd aangekeken. Een bekende persoon uit deze kring was Frits Moll, een welbespraakte, wat overjarige student, oude kompaan van Jan Pronk. Op een dag kwam ik een Surinaamse studievriend tegen, die zei: 'Heb je het al gehoord? Frits Moll is afgestudeerd en nu is het Surinaamse kabinet afgetreden.' 'Wat is dat voor onzin, dat heeft toch niets met elkaar te maken?' 'Ja zeker wel, men wil nu eerst weten op welk departement drs. Moll zijn keuze heeft laten vallen.'

Galen (2001) gekarakteriseerd als het *Surinamesyndroom* van de PvdA.

Arron schiet te hulp

In 1973 waren er verkiezingen in Suriname. Zoals gebruikelijk speelden daarbij ingewikkelde blokvorming en persoonlijke keuzes een overheersende rol. In een kleine samenleving als de Surinaamse grenzen het politieke en het persoonlijke nu eenmaal nauw aan elkaar. Maar hoe onoverzichtelijk de lijnen voor een buitenstaander ook liepen, in ieder geval behaalde de NPK (Nationale Partij Combinatie) een minimale absolute meerderheid. De NPK was een verbond van de grote creoolse partij NPS (Nationale Partij Suriname) en enkele kleine partijen, waaronder Bruma's PNR (Dew, 1978, p. 142-196). Op basis van deze verkiezingsuitslag trad het kabinet-Arron aan.

In februari 1974 kondigde premier Arron aan dat Suriname uiterlijk eind 1975 onafhankelijk wenste te zijn. Enigszins verrassend was dat wel, want binnen Arrons eigen NPS was er beslist geen meerderheid voor dit besluit. Het onderwerp 'onafhankelijkheid' was door de NPS tijdens de verkiezingscampagne dan ook zorgvuldig vermeden. Maar Bruma had geen ander programmapunt en wilde het NPK-blok aan de macht blijven, dan moest Arron zijn kleine coalitiepartner wel een concessie doen. Voor Den Uyl kwam Arrons verklaring als een geschenk uit de hemel. Binnen een week was hij in Paramaribo om te bespreken hoe de immigratie van Surinamers kon worden beteugeld. De immigratie was voor Den Uyl zo'n obsessie geworden dat hij de Surinaamse onafhankelijkheid eigenlijk al eerder dan december 1975 wilde regelen (Jansen van Galen, 2001, p. 72 e.v.). Maar Arron maakte niet zoveel haast. De Surinaamse regering deed letterlijk niets ter voorbereiding van de staatkundige verandering. Er werd geen grondwet opgesteld en geen scenario ontwikkeld voor de nationaliteitentoe wijzing. Ik was in 1974 in Suriname en vroeg oude studievrienden, een aantal Statenleden en vakbondsmensen en zelfs een enkele minister hoe de nationaliteitenregeling eruit zou gaan zien. Daar was nog niet over nagedacht. Enkele zegslieden meenden dat alle Surinamers wel een dubbele nationaliteit zouden krijgen. Interessant was ook de verklaring van leden van de NPS voor de passiviteit van Arron. Zij meenden dat Arron zelf de snelle onaf-

hankelijkheid niet zo zag zitten, maar op dit punt vastgeklonken zat aan Bruma. Arron heeft de stille hoop dat Nederland zal zeggen: 'Zo snel gaat het niet, we moeten dat eerst grondig gaan voorbereiden.' Dan zou hij tegenover Bruma een excuus kunnen opvoeren en ook begrip kunnen kweken bij de meerderheid in zijn eigen partij en de Surinaamse kiezer in het algemeen.

Als Arron inderdaad dacht dat Nederland het gebrek aan voorbereiding aan zou grijpen om de onafhankelijkheid op de lange baan te schuiven, dan heeft hij de politieke stemming in Den Haag wel heel slecht aanvoeld. Want niets kon het kabinet weerhouden de geboden kans met beide handen aan te grijpen. Bij de slotonderhandelingen over de beëindiging van het Statuut wist Arron overigens wel gebruik te maken van de dwangpositie waarin het kabinet zichzelf gebracht had. Suriname wist zich te verzekeren van een ongehoord hoog bedrag aan ontwikkelingshulp, dat door een gezamenlijke commissie (CONS) zou worden besteed. Zelfs op het punt van het personenverkeer tussen Suriname en Nederland moest het kabinet een concessie doen; tot 1980 zou het personenverkeer vrij blijven (Van Westerloo, 1983, p. 223 e.v.; Jansen van Galen, 2001, p. 74 e.v.).

De immigratie na 1973

De politiek van het kabinet-Den Uyl met betrekking tot de immigratie van Surinamers deed niet alleen het aantal immigranten toenemen, ook het karakter van de migratie veranderde substantieel. Ten dele is de migratie te zien als een voortzetting van het oude patroon. De voortdurende dreiging dat de grens gesloten zou worden, deed mensen besluiten versneld te migreren nu het nog kon. Dit had zich ook in het Verenigd Koninkrijk voorgedaan toen de migratie uit de vroegere koloniën werd beperkt en staat bekend als 'beat the ban rush' (Bovenkerk, 1983, p. 170). Dit is echter maar een deel van het verhaal. Het andere deel bestaat uit de haastige vlucht uit Suriname van Hindoestanen en Javanen van het platteland, die zich door de ontwikkelingen bedreigd voelden. Angst voor overheersing door de stedelijke creolen en voor raciale botsingen deed mensen naar Nederland vluchten die anders geen deel hadden uitgemaakt van de migrantenstroom.

De grote toestroom veranderde de samenstelling van de Surinaamse bevolking in Nederland in ongunstige zin. Er kwamen meer

ongeschoolden en bovendien vond de massale immigratie plaats juist toen de conjunctuur onder invloed van de oliecrisis inzakte. Den Uyls zorgwekkende scenario was een *selffulfilling prophecy* geworden. Problemen die er voordien nooit geweest waren, dienden zich nu aan. Van normale huisvesting kon geen sprake zijn en de overheid moest overgaan tot noodopvang en 'gebundelde deconcentratie'. In de Amsterdamse Bijlmermeer waren juist futuristische flatgebouwen gereedgekomen, die leeg bleven omdat ze de Nederlanders wat al te futuristisch waren. Ze werden verhuurd aan wie maar wilde en dat leidde tot een gettoachtige concentratie van recent aangekomen Surinamers. De arbeidsmarktsituatie was ongunstig, zeker voor nieuwkomers, en de werkloosheid onder Surinamers bleef dan ook een aantal jaren onevenredig hoog (Langbroek en Muus, 1991). Toch bleven de Surinaamse immigranten een betrekkelijk snel integrerende populatie. De onderwijsparticipatie van de tweede generatie was opmerkelijk hoog (Van Heelsum, 1997). Ook de ontwikkeling van het woonpatroon na 1980 duidt op een verdergaande participatie in de samenleving. De Surinamers in de regio Amsterdam volgen in toenemende mate het Nederlandse patroon van suburbanisatie (Van Amersfoort en Cortie, 2009). Overigens werd op de grote toename van de Surinaamse immigranten in Nederland met ongeloof gereageerd. Nederland was geen immigratieland, dus dit moest een vergissing zijn. De nieuwkomers zouden hun vergissing snel inzien en weer weggaan. De remigratie-ideologie vierde hoogtij. Het CBS berekende dat minstens 25% en wellicht zelfs 50% van de Surinamers zou terugkeren. Een prognose van een beschamend amateuristisch niveau. Serieus onderzoek wees uit dat de terugkeerquote onder Surinamers nooit boven de 3% had gelegen en dat bovendien van de remigranten een aanmerkelijk deel opnieuw naar Nederland was gemigreerd (Bovenkerk, 1973; Bovenkerk en Verschoor, 1983; Van Amersfoort en Surie, 1987).

Conclusies

Het beleid van het kabinet-Den Uyl ten aanzien van de immigratie van Surinamers liep door verschillende redenen op een fiasco uit. In de eerste plaats had het kabinet geen inzicht in het karakter en de dynamiek van deze migratie. De paar duizend immigranten per jaar, Nederlands sprekend en voor een belangrijk deel opgeleid in

een Nederlands schoolsysteem, werden gezien als een acute bedreiging van de Nederlandse samenleving. In het beeld van het kabinet bestond de Surinaamse populatie blijkbaar uit steuntrekkers, souteneurs en ... merkwaardigerwijs nationalistische studenten. Kennelijk was nooit iemand van de bewindslieden een Surinaamse secretaresse, onderwijzer of verpleegster tegengekomen.

Dit selectieve beeld van de migratie van Surinamers was overigens niet beperkt tot het kabinet-Den Uyl, maar heerste algemeen in de Nederlandse media. Bewindslieden haastten zich dan ook verklaringen af te leggen, waarin zij de beteugeling van de migratie uit de West aankondigden. De Nederlandse bewindslieden hielden er daarbij geen rekening mee dat hun uitlatingen de indruk maakten dat het met de burgerrechten van gekleurde Nederlanders niet zo nauw genomen hoefde te worden. Zo stelde Nederland bij het overleg over de nationaliteitentoe wijzing in 1974 voor om alle personen met een Surinaamse vader (of als die onbekend was: moeder) het Nederlanderschap te ontnemen, ook al woonden ze nog zo lang in Nederland of waren zelfs daar geboren. Als dit voorstel al niet ronduit racistisch was, dan kwam het er toch gevaarlijk dichtbij. Er was blijkbaar ook niet over nagedacht wat dit bijvoorbeeld zou betekenen voor de vrij talrijke gemengde gezinnen. Nauwelijks was het voorstel ingediend of het werd dan ook maar weer ingetrokken. Uiteindelijk werd gekozen voor de voor de hand liggende oplossing dat de Surinamers in Nederland Nederlander zouden blijven en konden opteren voor het Surinaamse burgerschap. Bovendien werd overeengekomen dat het personenverkeer nog tot 1980 vrij zou blijven. Het was het zoveelste voorbeeld van paniekzaaiende taal die als het erop aankwam niet door een bestuurlijke maatregel werd gevolgd. Maar de gevolgen waren er wel, in die zin dat de Surinaamse migratie naar Nederland in een ongeken de stroomversnelling raakte.

Samenvattend kunnen we stellen dat het kabinet-Den Uyl in de eerste plaats geen juist beeld had van karakter en dynamiek van deze migratie. Vervolgens werd het beleid gekenmerkt door populistische uitlatingen, die niet gevolgd werden door bestuurlijke maatregelen. De migratie van Suriname naar Nederland had (en heeft) een specifiek karakter. Directe parallellen met huidige immigratiebewegingen zijn er dan ook niet. Toch kunnen op wat abstracter niveau wel enkele overeenkomsten worden waargenomen die ons iets kunnen leren over de huidige beleidssituatie. In de eerste plaats lijkt het van

belang dat het beleid gebaseerd is op een juiste beeldvorming. In dat opzicht is de huidige 'allochtonen'-mode desastreus. De definitie van allochtoon is zo ingewikkeld dat maar heel weinig mensen haar kennen en begrijpen. Bovendien is zij zo ruim dat er volstrekt heterogene populaties onder vallen, zelfs al maakt men een onderscheid tussen westers en niet-westers allochtoon.⁵ Op deze wijze fungeert de allochtone bevolking, net als de Surinaamse in de jaren zeventig, als de belichaming van het immigratiespook. Maar dat helpt niet om tot concrete beleidsmaatregelen te komen inzake specifieke problemen, bijvoorbeeld met betrekking tot de asielmigratie. Een tweede les die ten slotte nog uit het Suriname-debacle getrokken kan worden, is dat maatregelen die in de pers of op de tv worden aangekondigd, maar nooit geconcretiseerd worden, een averechtse werking hebben.

Literatuur

Amersfoort, J.M.M. van
Surinamers in de lage landen
Den Haag, Staatsuitgeverij, 1968

Amersfoort, J.M.M. van
Hindostaanse Surinamers in Amsterdam
Nieuwe West Indische Gids,
jrg. 47, nr. 2, 1970, p. 109-138

Amersfoort, J.M.M. van
Van William Kegge tot Ruud Gullit. De Surinaamse migratie

naar Nederland: realiteit, beeldvorming en beleid
Tijdschrift voor Geschiedenis,
jrg. 100, 1987, p. 475-490

Amersfoort, J.M.M. van
The Ostrich factor in Dutch demography
In: A. Kuijsten, H. de Gans e.a. (red.), *The joy of demography*, Amsterdam, Thela Thesis, 1999, p. 177-183

5 Statistische definities zijn altijd gecompliceerder dan op het eerste gezicht lijkt. Kort gezegd, is iedereen allochtoon die in het buitenland geboren is of van wie een van de ouders in het buitenland geboren is. Dit laatste is internationaal gezien een uitzonderlijk brede definitie van de tweede generatie. Het breidt het aantal mensen dat onder de definitie valt, sterk uit. Het betekent bijvoorbeeld dat populaties die veel gemengde huwelijken kennen, zoals bijvoorbeeld de Indische Nederlanders, uitgroeien tot een grotere allochtone populatie dan populaties die voornamelijk onderling huwen. Er is overigens over de term 'allochtoon' en de hantering ervan een vrij uitgebreide maar nogal specialistische literatuur. De CBS-publicatie *Allochtonen in Nederland* uit 1996 vormt een goede inleiding.

Amersfoort, J.M.M. van,

C. Cortie

Housing and population: Spatial mobility in twentieth-century Amsterdam

In: L. Nell en Jan Rath (red.), *Ethnic Amsterdam. Immigration and urban change in the twentieth century*, Amsterdam, AUP, 2009, p. 75-101

Amersfoort, J.M.M. van,

B. Surie

Reluctant hosts: Immigration into Dutch society, 1970-1985
Ethnic and Racial Studies, jrg. 10, nr. 2, 1987, p. 169-185

Bovenkerk, F.

Terug naar Suriname?
Amsterdam, Antropologisch-Sociologisch Centrum, Universiteit van Amsterdam, 1973

Bovenkerk, F.

De vlucht. Migratie in de jaren zeventig

In: G. Willemsen (red.), *Suriname. De schele onafhankelijkheid*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1983, p. 52-181

Bovenkerk, F., W. Verschoor

Retourmigratie van Surinamers en Antillianen

In: *Retourmigratie van Mediterranen, Surinamers en Antillianen, Deel 2*, Den Haag, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1983

Buddingh', H.

Geschiedenis van Suriname
Utrecht, Het Spectrum, 1995

Dew, E.

The difficult flowering of Surinam

Den Haag/Boston/Londen, Martinus Nijhoff, 1978

Heelsum, A. van

De etnisch-culturele positie van de tweede generatie Surinamers
Amsterdam, Het Spinhuis, 1997

Jansen van Galen, J.

Het Suriname syndroom. De PvdA tussen Den Haag en Paramaribo
Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker, 2001

Langbroek, J., Ph. Muus

De Surinaamse beroepsbevolking in Nederland
Den Haag, Vuga Uitgeverij, 1991

Lier, R. van

Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische studie van Suriname

Deventer, Van Loghum Slaterus, 1972 (2de druk)

Staatscommissie Bevolkingsvraagstuk

Bevolking en welzijn in Nederland

Den Haag, Staatsuitgeverij, 1977

Westerloo, G. van

Suriname acht jaar onafhankelijk. Een modeldekolonisatie met dodelijke afloop

In: G. Willemsen (red.), *Suriname. De schele onafhankelijkheid*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1983, p. 218-257